

Τις καταβολές της κοινής νέας ελληνικής, που εξαπλώνεται στον 16ο αιώνα σε πολλά είδη λόγου, ιχνηλατούν 250 κείμενα στην ανθολογία που κυκλοφόρησαν το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας και το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Η επιλογή της δημώδους

Της Λαμπρινής Κουζέλη

«**Τ**ον μήναν τον Δεκέμβριον τρώγε από τα λάχανα τα κραμπία, διότι δεν κάνουν την χολήν μαύρην ως είπαμεν, μάλιστα είναι υγιέστατα και κρυότη του σώματος δεν κάμουν». Λάχανο συστήνει κατά του κρουολογήματος στους αναγνώστες του ο ιερομόναχος Ιωαννίκιος Καρτάνος (π. 1500 - μετά το 1567), σε ένα αθσαύριστο έως πρόσφατα έργο με «ωφέλιμες συμβουλές» για όλους τους ανθρώπους, που τυπώθηκε στη Βενετία το 1544. Το κείμενο του Καρτάνου – ο οποίος, ως σημειωθεί, ήταν ο πρώτος Ορθόδοξος μεταφραστής της Αγίας Γραφής – βρίσκουμε μαζί με άλλα γιατροσόφια και ονειροκρίτες, διαθήκες, προικοσύμφωνα και οικοδομικές συμφωνίες, αλλά και επιστημονικά κείμενα Αριθμητικής, Φυσιολογίας και Νομικής, κατκήσεις και ποικίλα έργα διδακτικά, εξιστορήσεις ταξιδιών στο Σινά και στην Κωνσταντινούπολη, απολαυστικά αποσπάσματα από τον αφηγηματικό *Βίο Αισώπου* και τη *Διήγηση περί του Αλεξάνδρου*, ψαλμούς και βίους αγίων, ενθυμήσεις σεισμών στη Ζάκυνθο αλλά και το χρονογραφικό *Εξήγησις της γλυκίας χώρας Κύπρου* ανάμεσα στα διακόσια πενήντα κείμενα που ανθολογούνται στον τόμο *Δημώδης πεζός λόγος του 16ου αιώνα* (2023) που επιμελήθηκαν οι νεοελληνίστριες *Ελένη Κακουλιδή-Πάνου* και *Κατερίνα Τικτοπούλου* και η γλωσσολόγος *Ελένη Καραντζόλα*, σε μια συνέκδοση του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ) με το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (MIET).

Δημώδης γλώσσα και πεζός λόγος

Οι μελετήτριες εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στον 16ο αιώνα, όταν αφενός πυκνώνει η χρήση της δημώδους γλώσσας και αφετέρου εκτείνεται σε όλο το φάσμα του πεζού λόγου. Έχει μελετηθεί καλά ως τώρα η χρήση της στη λογοτεχνία από τον 12ο αιώνα, κυρίως στον έμμετρο λόγο. Προσιτά μάς είναι και αρκετά δείγματα της αφηγηματικής πεζογραφίας, με τις δύο πεζογραφικές ανθολογίες του *Γιώργου Κεχαγιόγλου* από τις εκδόσεις Σοκόλη (1999) και το *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών* (2001). Ο παρών τόμος δίνει τώρα τη δυνατότητα να ιχνηλατήσουμε χρήσεις της δημώδους γλώσσας και σε κείμενα εκτός λογοτεχνικού πεδίου. Με αιχμή του δόρατος τα θεολογικά και τα λειτουργικά βιβλία και τα εκπαιδευτικά εγχειρίδια και, με την εξάπλωση της τυπογραφίας, τον ερχομό του ηθικοδιδασκτικού και λαϊκού αναγνώματος, η δημώδης γλώσσα χρησιμοποιείται επίσης, όπως διαπιστώνουμε, κατεξοχήν σε κείμενα χρηστικά, σε νοταριακά έγγραφα και επιστολές, και σε ποικίλα είδη λόγου που ανθολογούνται στον τόμο σε 11 κατηγορίες. Μεγάλη είναι και η γλωσσική ποικιλότητα που απαντά στα κείμενα αυτά, η οποία άλλοτε προσεγγίζει τη λόγια αττικίζουσα γλώσσα και άλλοτε

απεικονίζει την καθομιλουμένη με στοιχεία διαλεκτικά. Ο αναγνώστης παρακολουθεί στα κείμενα τα γλωσσικά φαινόμενα όπως εκτυλίσσονται, σε μια εποχή που η γλώσσα δεν ρυθμίζεται ακόμη με τυποποιήσεις και κανόνες. Για τον μελετητή του πεζού λόγου έχει ενδιαφέρον πώς η χρήση της δημώδους γλώσσας αποτυπώνει και την εξέλιξη των ειδών, με τη ρητορική, τη συνδεδεμένη με την αυτοκρατορική Αυλή, να ακολουθεί τη δύση του βυζαντινού κόσμου. Γενικότερα, ο τόμος αναδεικνύει τη σημαντική – σημαντικότερη από όσο γνωρίζαμε – παρουσία του γραπτού πεζού λόγου στην περίοδο αυτή. Από τους συνολικά 43 τίτλους έργων σε δημώδη γλώσσα που τυπώνονται τον 16ο αιώνα, οι 21 είναι πεζά έργα, μια γνώση που προκαλεί απόψεις και «μύθους» σχετικά με την πρωτοκαθεδρία του έμμετρου λόγου στη νεοελληνική γραμματεία.

Επιστημονική και χρηστική έκδοση

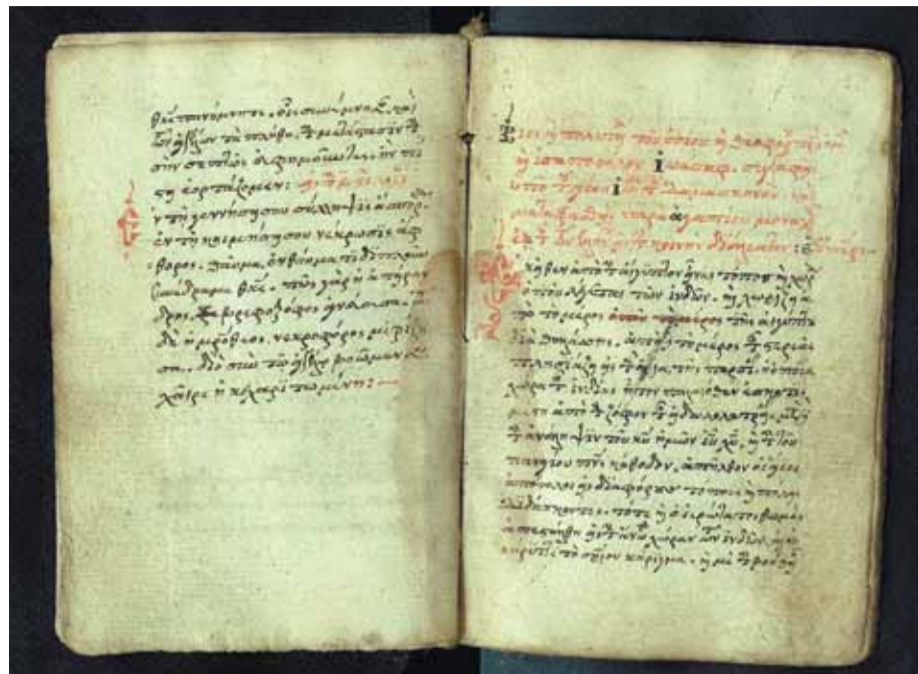
Το βιβλίο βασίζεται σε υλικό που είχε συγκεντρώσει και παραχωρήσει στο ΚΕΓ η Ελένη Κακουλιδή-Πάνου, μαθήτρια του *Λίνου Πολίτη*. Πράγματι, η έκδοση έχει τη «γεύση» μιας φιλολογικής παράδοσης που κατάγεται από τον Πολίτη και συνδυάζει το ενδιαφέρον για την ιστορία της νεοελληνικής γραμματείας, τη γλώσσα, την παλαιογραφία και την εκδοτική. Τα κείμενα εκδίδονται με ομογενοποιημένη και απλοποιημένη ορθογραφία ακολουθώντας τα σημερινά δεδομένα και σε μονοτονικό σύστημα, πράγμα που τα καθιστά οικειότερα στην ανάγνωση, και επομένως πιο προσιτά στο κοινό της εποχής μας, με μια κατατοπιστική εισαγωγή η οποία λαμβάνει υπόψη τις τις σύγχρονες θεωρητικές αναζητήσεις. Η έκδοση αποτελεί άριστο παράδειγμα του πώς παλαιότερα κείμενα μπορούν να κυκλοφορήσουν στην τομή της επιστημονικής με τη χρηστική έκδοση: με όλα τα χρειαζόμενα στον ειδικό επιστήμονα (εκδοτικά στοιχεία έργων, καταλόγους χειρογράφων, βιβλιογραφία) αλλά και πρόβλεψη για τον μέσο φιλομαθή

ΕΛΕΝΗ ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ-ΠΑΝΟΥ,
ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΝΤΖΟΛΑ,
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΙΚΤΟΠΟΥΛΟΥ

Δημώδης πεζός λόγος του 16ου αιώνα

Εκδόσεις Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας/MIET, 2023, σελ. 762, τιμή 45 ευρώ

αναγνώστη (χρηστικό γλωσσάρι, εισαγωγή, βιογραφικά σημειώματα συγγραφέων και χρονολόγιο, από το οποίο γίνεται σαφής η ένταξη της δημώδους ελληνικής στο πλαίσιο αποκρυστάλλωσης των νέων γλωσσών στην Ευρώπη μετά το 1500).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για την οπτική και τα κίνητρα των συγγραφέων που γράφουν σε δημώδη γλώσσα (κυρίως κληρικοί και λόγιοι των βενετοκρατούμενων περιοχών) είναι η συγκέντρωση των προλόγων και των αφιερώσεών τους σε ξεχωριστή ενότητα. Έτσι, ο περιφημος λόγιος και τυπογράφος *Νικόλαος Σοφριανός* (1500 - μετά το 1553) αφιερώνοντας τον *Παιδαγωγό* του Πλουτάρχου, τον οποίο αποδίδει σε δημώδη γλώσσα και τυπώνει στη Βενετία το 1544-45, στον επίσκοπο Μυλοποτάμου

Απόσπασμα από το έργο «Βαρλαάμ και Ιωασάφ» (χειρόγραφο ΙΠΑ/MIET, αρ. 25). Το δημοφιλές λόγιο αγιολογικό μυθιστόρημα του 8ου αιώνα γνώρισε πολλές διασκευές και στη δημώδη νεοελληνική

και Χερρονήσου εξηγεί ότι αποφάσισε «να μεταγλωττίσω και να πεζεύσω [να εκδώσει σε απλό πεζό λόγο] από τα βιβλία όπου να είναι χρήσιμα και ωφέλιμα εις το να ανακαινιστεί και να αναπτερυγιάσει από την τόσην απαίδευσιάν το ελεεινόν γένος» – και η παρούσα έκδοση πλησιάζει τον κόσμο του Σοφριανού κοντά στον σύγχρονο αναγνώστη με τρόπους αντίστοιχα «ανακαινιστικούς».

« Πώς ν' αναμετρηθείς με αυτόν τον Δράκο; »
ΓΡΑΦΕΙ Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΖΟΡΜΠΑ

Πώς ν' αναμετρηθείς με δυο δράκους σήμερα, τον Νίκο Καζαντζάκη και τον Ζορμπά, χρησιμοποιώντας μάλιστα τη γλώσσα των κόμικς;

Ο Σολούρ στο graphic novel ΖΟΡΜΠΑΣ - Πράσινη πέτρα ωραιoτάτη επιχειρεί να επαναφηγηθεί τα επεισόδια του εμβληματικού μυθιστορήματος ακολουθώντας το πνεύμα του καζαντζακικού κειμένου και προτείνοντας μια νέα αφήγηση λόγου και εικόνας, ένα νέο ταξίδι, φιλοσοφικό, γκροτέσκο, τραγικό, στον σύγχρονο αναγνώστη.

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

διόπτρα